

Horyzonty Polityki
2018, Vol. 9, N° 27

OLGA WYŻGA

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
Wydział Pedagogiczny
Instytut Nauk o Wychowaniu
wyzga_o@op.pl

DOI: 10.17399/HP.2018.092711

Wyzwania dydaktyki szkoły wyższej w kształtowaniu postaw przedsiębiorczych u studentów kierunku pedagogika

Streszczenie

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest poznanie opinii studentów kierunku pedagogika na temat kształtowania ich postaw przedsiębiorczych w procesie kształcenia akademickiego poprzez stosowanie określonych form i metod nauczania.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Artykuł stanowi prezentację opinii studentów kierunku pedagogika na temat stosowanych w procesie kształcenia akademickiego metod nauczania i ich oddziaływania na kształtowanie postaw i zachowań przedsiębiorczych badanych osób. Głównym problemem badawczym jest pytanie: jakie metody nauczania zdaniem studentów kształtują ich postawy przedsiębiorcze? Badania zostały przeprowadzone metodą sondażu z wykorzystaniem techniki ankiety.

PROCES WYWODU: Wywód składa się z dwóch części. Pierwsza obejmuje charakterystykę i definicyjne ujęcie podstawowych pojęć z zakresu terminologii. Druga przedstawia wyniki badań własnych, przeprowadzonych w grupie studentów studiów stacjonarnych na kierunku pedagogika.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Badani w różny sposób definiują istotę przedsiębiorczości. Blisko 80% respondentów łączy ją z własną działalnością gospodarczą, 12% traktuje jako zespół cech charakteru i pewne wrodzone predyspozycje, aż 8% nie ma na ten temat zdania. Wyniki przeprowadzonych badań

Sugerowane cytowanie: Wyżga, O. (2018). Wyzwania dydaktyki szkoły wyższej w kształtowaniu postaw przedsiębiorczych u studentów kierunku pedagogika. *Horyzonty Polityki*, 9(27), 175-187. DOI: 10.17399/HP.2018.092711.

sugerują, że studenci dostrzegają zależności między stosowanymi na uczelni metodami kształcenia a rozwojem ich cech i postaw przedsiębiorczych.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Stosowane w procesie kształcenia uniwersyteckiego metody oraz formy nauczania kształtują określone postawy i zachowania przedsiębiorcze i mogą mieć pozytywny wpływ na sytuację absolwentów kierunku pedagogika na rynku pracy. W tym celu wskazane są zmiany dotyczące zarówno doboru metod, form nauczania, jak i częstotliwości ich stosowania przez nauczycieli akademickich w procesie kształcenia przyszłych nauczycieli-pedagogów.

SŁOWA KLUCZOWE:

rynek pracy, kompetencje zawodowe, przedsiębiorczość,
metody nauczania, metody przedsiębiorcze

CHALLENGES OF UNIVERSITY'S DIDACTICS
IN CULTIVATION OF ENTREPRENEURIAL ATTITUDES
AT PEDAGOGY'S STUDENTS

Abstract

RESEARCH OBJECTIVE: The purpose of this article is to get to know opinions from pedagogy's students about cultivating their entrepreneurial attitudes in process of academic education, by using specific teaching methods.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: This article constitutes a presentation of pedagogy's students opinions about applied teaching methods during the process of academic education and their impact on cultivating entrepreneurial attitudes and behaviors of interviewees. The main research problem is the question: which teaching methods are forming entrepreneurial attitudes according to the students' opinions. The research was conducted by quantitative method with using questionnaire.

THE PROCES OF ARGUMENTATION: The dilatation consists of two parts. The first one includes characteristics and definitional spin of basic terminology concepts. The second one presents results of own research, conducted in group of full-time students from pedagogy field of study.

THE RESEARCH RESULTS: Respondents define essence of entrepreneurship in a different way. Almost 80% of interviewees connect it with own business activity, 12% of them consider it as a complex of personality traits and

some intrinsic predispositions, and remaining 8% of respondents do not have opinion about that. Results of conducted research suggest that students realize dependencies between teaching methods applied at universities and development of their entrepreneurial attitudes.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS, AND RECCOMENDATIONS:

Applied teaching methods in process of university's teaching cultivate specific entrepreneurial attitudes and behaviors and also may have positive impact on a pedagogy graduates' situation at labour market. For that reason, changes are required and they should concern not only selection of activating methods, but also frequency of applying them by academics during the teaching process of future teachers-pedagogues.

KEYWORDS:

labour market, professional competences, entrepreneurship, teaching methods, entrepreneurial method

WSTĘP

Współczesna cywilizacja niesie ze sobą coraz to nowsze wyzwania, z którymi człowiek musi się zmierzyć. Pojawianie się nowych zjawisk w każdej dziedzinie życia stawia szczególnie wyzwanie przed współczesną pedagogiką, która powinna przygotować jednostki do funkcjonowania w zmieniającej się tak dynamicznie rzeczywistości. Trudności, z jakimi spotykają się zwłaszcza młodzi ludzie, są różnego rodzaju. Najważniejsze z tych zagrożeń to:

- anomia wartości;
- poczucie alienacji, słabnącego przystosowania, chaosu życia;
- słabnące poczucie możliwości kontroli nad swoim losem i losem innych;
- upadek autorytetu starości – mądrości (dialektycznego, plastycznego ujmowania rzeczywistości);
- zakłócenia w komunikacji międzypokoleniowej (wzorce życia rodziny generacyjnej nie są zrozumiałe lub atrakcyjne dla młodego pokolenia, zakłócenia w transmisji podstawowych wartości);
- zabójczy wręcz rytm i tempo życia, szaleńcza pogoń za tzw. sukcesem;

- kryzys wzorców istnienia, wzorców organizacji świata, paradygmatów cywilizacyjnych i religijnych, wartości duchowych (Plopa, 2009).

Zagrożenia te dodatkowo potęgowane są przez aktualną sytuację na rynku pracy, który wyraźnie zmienia się z rynku pracodawcy na rynek pracownika. Potrzeba nieustannego rozwoju zawodowego podkreślana jest zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i w wymiarze organizacyjnym. Indywidualny rozwój zawodowy wpisuje się w rozwój osobisty jednostki i stanowi ważny element holistycznego funkcjonowania człowieka. Rozwój zawodowy jest postępującym, ciągłym i nieodwracalnym procesem, w którym człowiek przechodzi przez kilka jego etapów.

W tej sytuacji zadaniem edukacji jest niesienie pomocy i wsparcia każdej jednostce w dążeniu do rozwoju, a co za tym idzie przygotowania jej do pełnienia różnych ról społecznych, zawodowych i rodzinnych poprzez wyposażenie kształconej jednostki w odpowiednie kompetencje.

Na temat kompetencji współczesnego człowieka istnieje bogata literatura z zakresu pedagogiki pracy (Furmanek, 2013; Kwiatkowski, 2007). H. Kwiatkowska definiuje termin kompetencje jako „zdolność i gotowość podmiotu do wykonania zadań na określonym poziomie, powstają one w wyniku zintegrowania wiedzy, dużej liczby drobnych umiejętności oraz sprawności w dokonywaniu wartościowań” (Kwiatkowska, 2008, s. 35).

Bardzo często wśród różnych typologii kompetencji pojawiają się kompetencje przedsiębiorcze. Przedsiębiorczość jest pojęciem wieloznacznym. W naukach ekonomicznych przedsiębiorczość traktuje się często jako jeden z ważniejszych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego kraju. Z kolei w naukach społecznych wyjaśnienia tego terminu koncentrują się głównie na określeniu zespołu cech ludzkich warunkujących zachowania przedsiębiorcze. Postawa, zachowanie przedsiębiorcze oznaczają specyficzny rodzaj aktywności, zdolność wykorzystywania pomysłów oraz pojawiających się okazji, które nie są dostrzegane przez innych ludzi. Przedsiębiorcze zachowania uwarunkowane są różnymi potrzebami i cechami osobowościowymi, zaś ukazywane są w przyjętych celach, dążeniach i skutkach działalności przedsiębiorców (Piecuch, 2013, s. 40-42).

Przedsiębiorczość, rozumiana jako postawa życiowa przejawiająca się w umiejętności reagowania na zmiany zachodzące w otoczeniu oraz wykorzystywania ich do realizacji określonych celów związanych niejednokrotnie z prowadzeniem biznesu, determinowana jest przez szereg czynników wpływających na jej zaistnienie, a następnie rozwój.

Unia Europejska promuje przedsiębiorczość oraz wskazuje na znaczenie rozpowszechniania europejskiej kultury przedsiębiorczości. Potrzeba zwiększenia potencjału obywateli w zakresie przedsiębiorczości i innowacyjności podkreślona jest także w trzech inicjatywach przewodnich strategii „Europa 2020” na rzecz zrównoważonego wzrostu gospodarczego i zatrudnienia: „Unia innowacji”, „Mobilna młodzież” oraz „Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia” (Komisja Europejska, 2010).

ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE BADAŃ WŁASNYCH

Pragnąc poznać opinie studentów na temat kształtowania ich postaw i zachowań przedsiębiorczych w procesie kształcenia akademickiego poprzez stosowanie określonych form i metod nauczania, przeprowadzono badania w grupie 149 studentów studiów stacjonarnych, ostatnich roczników studiów I i II stopnia, na kierunku pedagogika.

W badaniu w roku akademickim 2016/2017 uczestniczyło 138 kobiet (tj. 92,6%) i 11 mężczyzn (tj. 7,4%) studiujących na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Dobór próby był celowy i posłużyć miał poznaniu opinii studentów, którzy kończą pełen cykl kształcenia, na temat ich przygotowania do funkcjonowania na rynku pracy, ze szczególnym uwzględnieniem nabycia kompetencji przedsiębiorczych oraz wewnętrznej ewaluacji procesu kształcenia na kierunku pedagogika. W badaniach wykorzystano metodę sondażu, techniką badawczą była ankieta.

EDUKACJA PRZEDSIĘBIORCZA

Edukacja na rzecz przedsiębiorczości powstała na przełomie lat 40. oraz 50. XX w. w Stanach Zjednoczonych. Wówczas w 1947 r. na Harvard Business School uruchomiono pierwszy na świecie kurs akademicki z zakresu przedsiębiorczości, a w 1953 r. Peter F. Drucker na New York University rozpoczął prowadzenie zajęć z przedsiębiorczości oraz innowacji (Wach, 2014).

Edukacja na rzecz przedsiębiorczości obejmuje:

- edukację formalną (w ramach której wyróżniamy trzy szczeble edukacji – edukację elementarną do 14. roku życia, edukację w szkole średniej oraz edukację akademicką – studia I, II i III stopnia);
- edukację nieformalną (otoczenie kulturowe, normy społeczne oraz wzorce rodzinne);
- kształcenie ustawiczne przez całe życie zgodnie z koncepcją *lifelong learning* (European Communities, 2001);
- samodoskonalenie (książki, prasa, Internet) oraz kursy i szkolenia.

Rezultatem tak rozumianej edukacji jednostki jest rozbudzenie w niej motywacji do podejmowania działań przedsiębiorczych, pojawienie się intencji przedsiębiorczych oraz dostrzeganie przez nią okazji rynkowych, co determinuje tworzenie nowego przedsięwzięcia w formie działalności gospodarczej.

Początki edukacji ekonomicznej w szkołach podstawowych w Polsce sięgają lat 90. XX w. Wówczas wprowadzano elementy ekonomii do programu nauczania wiedzy o społeczeństwie, a pod koniec lat 90. zagadnienia te pojawiły się również w programach wiedzy o społeczeństwie na poziomie gimnazjum oraz liceum ogólnokształcącego. Edukacja ekonomiczna w polskim systemie kształcenia została wprowadzona w roku szkolnym 2002/2003 wraz z reformą programową przeprowadzoną na poziomie szkół ponadgimnazjalnych. Włączono wówczas w ramy systemu edukacji obowiązkowy przedmiot „podstawy przedsiębiorczości”.

ROLA DYDAKTYKI AKADEMICKIEJ
W KSZTAŁTOWANIU POSTAW
PRZEDSIĘBIORCZYCH STUDENTÓW
KIERUNKU PEDAGOGIKA

Trudna sytuacja ludzi młodych na rynku pracy skłania do refleksji nad rolą akademickiej edukacji w procesie przystosowywania się do nowych warunków rynku pracy oraz oczekiwań ze strony pracodawców. Uczelnie wyższe, chcąc adekwatnie odpowiadać na potrzeby rynku pracy, stoją zatem przed zadaniem, aby nie tylko kształcić studentów w taki sposób, by stali się oni specjalistami w swoich dziedzinach, ale także by potrafili odnaleźć się wobec pojawiających się wciąż nowych zadań.

Rozwijanie cech przedsiębiorczych u człowieka, potrzebnych nie tylko w biznesie, ale we wszystkich dziedzinach działalności człowieka, wymaga stosowania określonych metod, które będą motywować osobę poddaną procesowi kształcenia, prowokować ją do działania, rozwijać i utrwalać postawy oraz zachowania przedsiębiorcze, wyposażając ją jednocześnie w niezbędne umiejętności i wiedzę.

F. Lourenco i O. Jones twierdzą, że przedsiębiorcze nauczanie wymaga stosowania metod aktywizujących, w tym w szczególności metod problemowych, które wyzwalają krytyczne myślenie, własną inicjatywę oraz uczenie się przez odkrywanie (Lourenco i Jones, 2006, vol. 4, s. 111-140).

Pragnąc rozpoznać rzeczywistość edukacyjną dotyczącą stosowania na uczelni wyższej metod nauczania, które pozwalałyby na budowanie zachowań i postaw przedsiębiorczych u studentów kierunku: pedagogika, na początku badana grupa studentów została poproszona o zdefiniowanie samego pojęcia przedsiębiorczość.

Dla blisko 80% badanej grupy termin ten oznacza: „pojęcie z zakresu ekonomii, a dokładnie to założenie własnej działalności gospodarczej”, „prowadzenie własnego biznesu (szkoły, przedszkola lub współdziałanie w jakiejś firmie edukacyjnej)”. Kolejne 12% badanych studentów utożsamia przedsiębiorczość „z określonymi zachowaniami, kompetencjami czy cechami charakteru, które pozwalają odnaleźć się jednostce w trudnych sytuacjach”. Niepokojący jest fakt, że 8% badanej grupy nie potrafi udzielić odpowiedzi lub nie ma zdania na ten temat.

Znacznie lepiej kształtowały się odpowiedzi osób badanych na kolejne pytanie dotyczące definicji postawy przedsiębiorczej. Pojęcie to kojarzyło się grupie badanych osób z określonymi postawami, cechami, działaniami, takimi jak np.:

ukierunkowanie na cel, kreatywność, umiejętność radzenia sobie w różnych sytuacjach i z różnymi zadaniami, otwartość, motywacja do działania, komunikatywność, dążenie do rozwoju, budowanie relacji, umiejętność pracy w zespole, ale także innowacyjność, ciekawy pomysł na swoje życie.

Dużo trudności badanym studentom sprawiło kolejne pytanie otwarte: „W jakich obszarach aktywności zawodowej pedagog może być przedsiębiorcą?”. W większości odpowiedzi (75,6%) znów pojawiła się wizja własnego biznesu w postaci: „prywatnego przedszkola, świetlicy środowiskowej, rodzinnego domu dziecka, pogotowia opiekuńczego, rodziny zastępczej czy saloniku seniora”.

Tylko nieliczni (19,4% badanej grupy) pisali o pedagogu, który wprawdzie pracuje w państwowej placówce, ale charakteryzują go określone postawy przedsiębiorcze, tj.: „otwartość na zmiany w systemie edukacji”, „kreatywność w działaniach zależności od określonej sytuacji wychowawczej, w której znalazł się wychowanek”, „umiejętność dostosowywania się do nowych warunków w miejscu pracy”, „innowacyjność w działaniach dydaktycznych i wychowawczych”, „dobra komunikacja i elastyczność w działaniu”, „profesjonalizm i otwartość na wszystko co nowe”. Niestety 5% ankiet nie zawierało odpowiedzi na to pytanie.

Te braki elementarnej wiedzy z zakresu przedsiębiorczości w przypadku studentów pedagogiki wynikać mogą z kilku powodów. W planach studiów jest niewiele kursów/przedmiotów, których treści nawiązują do aktualnych zagadnień dotyczących rynku pracy, ekonomii. Zaliczyć do nich można np. zajęcia z: pedagogiki pracy, rynku pracy i zawodoznawstwa, prawa pracy. Raczej marginalnie w kształceniu tej grupy zawodowej dotychczasowo zwracano uwagę na kwestie przedsiębiorczości, kojarząc je głównie z treściami nauk ekonomicznych.

W przypadku przygotowania do pełnienia roli zawodowej pedagoga należy mówić o tzw. przedsiębiorczości intelektualnej, która została zdefiniowana przez S. Kwiatkowskiego jako tworzenie

fundamentów bogactwa materialnego z wiedzy niematerialnej dla jednostek, grup społecznych bądź narodów (Kwiatkowski, 2000, s. 8).

Autor wyróżnił także cechy charakterystyczne dla przedsiębiorczości intelektualnej:

- przedsiębiorca intelektualny porusza się w różnorodnych środowiskach, tworząc różnorodne powiązania i kontakty, a następnie je wykorzystuje i pielęgnuje;
- przedsiębiorca dokonuje integracji procesu gromadzenia, przetwarzania i selekcjonowania informacji z procesem wyboru odpowiedniego wariantu do działania;
- globalne działanie przedsiębiorcy – ma on rozległe horyzonty poznawcze w procesie identyfikacji, operacjonalizacji i wykorzystania pojawiających się szans w kontekście lokalnym;
- umiejętność tworzenia sytuacji przynoszących satysfakcjonujące i zadowalające rezultaty i korzyści;
- rola, jaką odgrywa przedsiębiorca, stanowi dla niego intelektualne wyzwanie, dzięki czemu zachowany zostaje dystans. Jest również źródłem inspiracji;
- przedsiębiorca intelektualny w swej działalności uwzględnia kwestie etyczne.

Badana grupa studentów nie potrafiła niestety wskazać w realizowanych planach studiów wyraźnych przesłanek kształtowania u nich postaw przedsiębiorczych. Zaliczała do nich głównie praktyki zawodowe jako tę formę zajęć dydaktycznych, w czasie których muszą podejmować intelektualne wyzwania w określonej sytuacji. Takie zdanie wyraziło 97% badanej grupy, pozostałe 3% nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie.

Jedna z respondentek napisała: „Trzy tygodnie praktyki to był ten czas, w którym każdego dnia musiałam wykazać się nie tylko wiedzą teoretyczną, ale przede wszystkim musiałam wiedzieć, co zrobić, jak się zachować, jaką podjąć decyzję, gdy wychowanek domu dziecka zaczyna straszyć, że popełni samobójstwo...”.

Kolejny respondent napisał: „Praktyki w szkole pokazały mi, że nauczyciel pedagog każdego dnia to nie tylko specjalista ze swojej dziedziny, ale też innowator procesu kształcenia. Dziś uczeń na lekcji nie może się nudzić. Nauczyciel w swych działaniach musi być konkurencyjny dla wszystkich gadżetów technologicznych, które dziecko ma przy sobie w plecaku”.

Studenci zauważali korzyści związane z odbywaniem praktyk zawodowych, w szczególności były to: zwiększanie samowiedzy, uczenie się asertywności i wyrażania własnych poglądów. Wymieniano także naukę pracowania pod presją czasu i zdobycie nowego doświadczenia.

Niestety wśród wypowiedzi pojawiały się też te negatywne, w których badani studenci dostrzegali ogromny potencjał praktyk, ale widzieli również braki samego systemu ich organizacji. Zaliczali do nich: zły dobór placówek szkoleniowych – jedna z respondentek nazwała miejsce swoich praktyk: „hermetycznym środowiskiem, żyjącym własnym życiem”, brak zaangażowania opiekunów praktyk, przepisy prawa oświatowego, które uniemożliwiają praktykantom uczestnictwo w procesie pełnej diagnozy sytuacji dziecka czy jego terapii (równocześnie Rozporządzenie MEN z 2017 r. w sprawie organizowania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkołach i placówkach wskazuje te działania jako zadania nauczyciela-pedagoga).

Badana grupa osób w kolejnych pytaniach została poproszona o utworzenie rankingu metod nauczania, które w największym stopniu rozwijają ich kompetencje, a następnie o przypisanie poszczególnym metodom nauczania stosowanym w procesie kształcenia akademickiego cech, właściwości, postaw, kompetencji, które u nich rozwijają.

Analiza wyników pozwala stwierdzić, że stosowana na większości zajęć metoda dyskusji (w różnych jej formach) zdaniem 96% badanych studentów „pobudza u nich motywację, rozwija krytyczne myślenie, uczy asertywności oraz komunikacji”. Na zajęciach realizowanych z wykorzystaniem metody dyskusji studenci nie tylko przekazują różne informacje, ale uczą się też słuchać drugiego człowieka oraz wyrażać własne zdanie, bronić swoich interesów, co jest niezwykle istotne w zachowaniach przedsiębiorczych. Podczas dyskusji pojawia się także zdaniem badanych postawa „ugodowości”, która oznacza stosunek wobec współpracowników. Jeśli człowiek jest ugodowy, to znaczy, że jest otwarty i przyjaźnie nastawiony do innych osób. Potrafi przy tym postawić się na ich miejscu, a także jest chętny do pomocy i współpracy. Z kolei brak tej cechy oznacza, że człowiek jest krytyczny wobec innych i nie potrafi współpracować z zespołem.

Kolejną wskazaną przez badanych metodą nauczania była metoda projektu (91% badanych). Metodą tą, zdaniem badanych, można rozwijać „otwartość na doświadczenia i dążenie do rozwoju”.

W metodzie tej uwidacznia się też „sumienność” – jest to wysoko ceniona kompetencja. Osoby, które nie potrafią zaangażować się w swoją pracę, zostają szybko zastępowane przez bardziej odpowiedzialnych pracowników. Metoda projektów uczy też „odpowiedzialności” za swoje działania i ponoszenia za nie konsekwencji, nie tylko tych dobrych, ale też negatywnych. Nauka na błędach czyni młodego człowieka silniejszym. Metoda sytuacyjna i metoda ćwiczeń znalazły się na trzecim miejscu studenckiego rankingu metod nauczania kształtujących określone kompetencje (87% badanej grupy). Zdaniem badanych rozwijają one „budowanie relacji” – co ma duży wpływ na atmosferę panującą w pracy. Jeśli człowiek stara się utrzymywać pozytywne relacje międzyludzkie, z pewnością praca zespołowa nie będzie stwarzała problemów w firmie. Poprzez stosowanie tej metody kształtuje się także „elastyczność” – jedna z ważniejszych cech, która jest istotna dla pracodawców, ale też przy prowadzeniu własnej działalności gospodarczej. Jest to ważna umiejętność przystosowania się do szybko zmieniających się warunków, bez zmian wysokiej jakości wykonywanych zadań.

Metod ćwiczeń rozwija „ukierunkowanie na cel”. Zdaniem respondentów, jeśli człowiek wytrwale dąży do realizacji celów, dobrze planuje i z zapałem przekracza wszystkie trudności, istnieje większe prawdopodobieństwo, że osiągnie sukces zawodowy. Z dążeniem do celu zatem, zdaniem respondentów, wiąże się kolejna umiejętność przedsiębiorcza, jaką jest „wytrwałość”.

Oprócz metod nauczania respondenci w kolejnym pytaniu wskazywali na duże znaczenie form pracy na zajęciach dydaktycznych w kształtowaniu ich postaw przedsiębiorczych. Zdaniem badanych praca indywidualna na zajęciach dydaktycznych kształtuje „profesjonalizm, uczy wyznaczania sobie celów i zadań, empatii, ukierunkowuje na cel, uczy odpowiedzialności za działanie, krytyczne myślenie” – to najczęściej pojawiające się odpowiedzi. Praca grupowa natomiast rozwija: „umiejętność pracy w zespole, kształtuje dążenie do rozwoju, uczy komunikacji, asertywności, ale też ugodowości i elastyczności”.

Proces kształcenia akademickiego uwzględnia różne inne formy aktywności studenta, poza bezpośrednią relacją student – wykładowca akademicki, istotne dla podwyższenia jego efektywności. W badaniu wskazano kilka różnych form aktywności, które zwiększają efektywność kształcenia oraz mogą się przyczyniać do rozwijania postaw

przedsiębiorczych u studentów. Były to: udział w wolontariacie, udział w stażu zagranicznym, np. Erasmus, działalność w kołach naukowych, praca w samorządzie studenckim, uczestnictwo w dodatkowych kursach, szkoleniach organizowanych przez uczelnię. Zadaniem badanej grupy było przypisanie tym rodzajom studenckiej aktywności określonej wartości z pięciostopniowej skali (od 1 do 5, gdzie 1 była oceną najniższą, a 5 najwyższą). Analiza wyników pozwala stwierdzić, że badana grupa studentów widzi największy potencjał w pracy wolontarystycznej oraz w pracy kół naukowych. W tych przypadkach średnie arytmetyczne wynosiły kolejno: 3,87 i 3,74. Najniższe średnie dotyczą wyjazdów na staże – 2,69 oraz pracy w samorządzie – 2,62.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

W świetle przeprowadzonych badań stwierdzono, że badana grupa dostrzega duży potencjał w metodach, formach pracy dydaktycznej wymagających osobistego zaangażowania się studenta. W opinii badanej grupy (ponad 90% respondentów) metody nauczania takie jak:

dyskusja, metoda sytuacyjna, metoda ćwiczeń, metoda projektu charakteryzują się największą skutecznością w procesie kształtowania ich postaw przedsiębiorczych. Istotne oprócz polimetodyczności na zajęciach jest stosowanie różnych form pracy indywidualnej i grupowej studentów.

Duże znaczenie badani studenci przypisują również zajęciom praktycznym realizowanym w różnych placówkach oświatowych (97% badanej grupy). Niestety sposób realizowania praktyk nie jest doskonały i wymaga zmian poprzez rozwiązania systemowe w skali całego kraju.

Podsumowując, należy stwierdzić, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych jest wyzwaniem procesu dydaktycznego realizowanego w uczelni wyższej niezależnie od prowadzonego kierunku studiów. Do sposobów implementacji tego typu rozwiązań zaliczyć należy: zmiany w planach studiów z uwzględnieniem przedmiotów z zakresu przedsiębiorczości, wypracowanie rzetelnych standardów kształcenia dla nauczycieli, z uwzględnieniem nie tylko aktów prawnych dotyczących kwalifikacji nauczycieli, ale także oczekiwań rynku

pracy, położenie większego nacisku na dobór i realizację metod i form kształcenia akademickiego, lepszy dobór placówek oraz nauczycieli-dydaktyków kształcących w ramach studenckich praktyk.

BIBLIOGRAFIA

- Baraniak, B., Kwiatkowski, S. i in. (red). (2007). *Pedagogika pracy*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Bereźnicki, F. (2007). *Dydaktyka kształcenia ogólnego*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Commission of the European Communities. (2001). Brussels.
- Furmanek, W. (2013). *Humanistyczna pedagogika pracy. Praca człowieka*. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Glinka, B. i Gudkova, S. (2011). *Przedsiębiorczość*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Komisja Europejska. (2010). *Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*. Bruksela: Komisja Europejska.
- Kwiatkowska, H. (2008). *Pedeutologia*. Warszawa: Wydawnictwo WAIp.
- Kwiatkowski, S. (2000). *Przedsiębiorczość intelektualna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Lichniak, I. (red.). (2009). *Nauka o przedsiębiorstwie. Wybrane zagadnienia, praca zbiorowa*. Warszawa: Szkoła Główna Handlowa.
- Piecuch, T. (2010). *Przedsiębiorczość. Podstawy teoretyczne*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Piecuch, T. (2013). *Przedsiębiorczość. Podstawy teoretyczne*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Płopa, M. (red.). (2009). *Człowiek u progu trzeciego tysiąclecia, t. 3: Zagrożenia i wyzwania*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Wach, K. (2014). Europeanisation of Entrepreneurship Education in Europe – Looking Back and Looking Forward. *Horyzonty Wychowania*, 13(26), 11-31.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>